

ISSN 1652-7224 ::: Publicerad den 6 juni 2007
Utskriftsvänlig pdf-fil

Tanken hos Maurice Merleau-Ponty (1908–1961), ledande fransk fenomenologisk filosof med nära koppling till Sartre och de Beauvoir, att den egna kroppen är en central källa för upplevelser och erfarenheter, har ett betydande inflytande på de texter som ryms i antologin *Bevægelsens poetik: Om den æstetiske dimension i bevægelse* (Museum Tusulanum), sammanställd av **Lis Engel, Helle Rønholt, Charlotte Svendler Nielsen** och **Helle Winther**. I sin recension av detta på flera sätt banbrytande, mångfacetterade och uppslagsrika verk framhåller Frans Oddner författarnas ambition att anlägga en helhetssyn på kroppen, vilket i sin tur möjliggör en analys av rörelsens estetiska dimensioner. Han lyfter fram vissa bidrag som lyser klarare än andra, bland annat några av redaktörernas texter, och avvisar andra som präglade av en pompös teoretisk jargong och som inte förmår göra kopplingen till en kroppslig praktik. Han saknar texter som diskuterar människans sexualitet i det här sammanhanget, liksom resonemang om kroppens genusdimension. Men därutöver rekommenderar Oddner sina svenska idrottsforskarkolleger att i högre grad låta sig influeras av fenomenologi och dansk idrottsforskning.

Rörelsens estetiska dimension

Frans Oddner

Idrottsvetenskap, Malmö högskola

Lis Engel et al (red)

Bevægelsens poetik: Om den æstetiske dimension i bevægelse

265 sidor, hft., ill.

København: Museum Tusulanum

2006

ISBN 978-87-635-0501-7

Bevægelsens poetik är en dansk antologi om rörelsens estetiska dimension och betydelse för människors erfarenheter och upplevelser. Boken är sammanställd av Lis Engel, Helle Rønholt, Charlotte Svendler Nielsen och Helle Winther, vilka alla är verksamma vid Institut for Idræt, Afdeling for Humaniora och samhällsvetenskap vid Köpenhamns Universitet.

Bidragen är skrivna av författare som både har egen erfarenhet av rörelsens, såg, dansens eller idrottens, praktiker och har bedrivit forskning om desamma. Bokens texter utgår ifrån ett antal "fall", en samling konkreta "ögonblicksbilder" hämtade från skolidrott, dans, japansk kampsport, barnidrott, och "cirque nouveau" ("nycirkus" eller "den nya cirkusen") där människans rörelser och erfarenhet av desamma står i fokus. Tillsammans – liksom var och en för sig – avser texterna bilda ett tvärvetenskapligt

forskningsfält som rymmer infallsvinklar från pedagogik, psykologi, filosofisk estetik, sociologi, och terapi. Boken har en ambition att förbinda kroppslig praxis, berättelser om erfarenheter av praxis och teoretiska reflektioner och

betydelseangivelser. I texterna får man många gånger en förnimmelse av att författarna inte bara avser att ("akademiskt") analysera sina undersökta problem utan också att texterna skall lyckas förmedla, säg, "ge upphov till förnimmelser av" erfarenheten och upplevelsen att vara i de rörelser som problematikerna beskriver. Detta är en strävan som man ofta förknippar med en fenomenologisk eller kanske snarare en postfenomenologisk ansats.

Den gemensamma nämnaren för bokens bidrag utgörs nämligen också av vad redaktörerna vill benämna "ett kroppsfenomenologiskt perspektiv", för vilket den franske existensfenomenologen Maurice Merleau-Ponty i de flesta av texterna utgör den centrala teoretiska källan. I *Phénoménologie de la perception*, som ursprungligen utkom 1945, tog Merleau-Ponty sig en uppgiften att göra upp med flera av 190-talets tongivande antaganden, som "givna" dualismer som subjekt och objekt och kropp och medvetande, i polemik med exempelvis empirism, positivism och idealism, rationalism. Att ge prioritet åt (det rena) medvetandet på bekostnad av kroppen – som exempelvis Sartre i hans analys av existensens villkor (människan "för sig") eller som Descartes i hans "res cogitans" (och kunskapsteori) – är ett axiom som redaktörerna i *Bevægelsens poetik* i Merleau-Pontys efterföljd vill göra upp med. I stället är det i förhållandet mellan kropp och medvetande, med fokus på kroppens vara i världen, och vidare förmedlade genom kulturens former, som medvetandet (ett betingat) uppstår; närmare bestämt i och genom det system som kroppen och världen i ömsesidighet formar och bestämmer. En sådan uppfattning innebär att man har en helhetssyn på kroppen som vetenskaplig problematik, vilket enligt redaktörerna är något som man inom stora delar av modern idrottsforskning har underlåtit att ha. Det gäller i synnerhet den humanbiologiskt inspirerade forskningen, men även stora delar av den psykologiska, sociologiska och pedagogiska forskningen. En helhetssyn på kroppen innebär samtidigt att man vetenskapligt har öppnat upp för en analys av rörelsens estetiska dimensioner, menar de vidare.

Det skall sägas att det inte är en enkel sak att i en recension av ett slag som denna göra en sammanfattning av hur tankegångarna i dessa artiklar utvecklar sig. I stora drag behandlar de i alla fall följande:

Helle Rønholt inleder boken med en av antologins starkaste och mest sammanhållna bidrag, "Kroppen som fortæller". Rønholt videodokumenterarade två skolklasser (årskurs fyra) vid tio tillfällen under deras idrottstimmar under en hösttermin. Under databearbetningen beskriver Rønholt (metodologiskt) hur hon upptäcker eleven Muhammed, en i sin klass tyst, missförstådd och förbisedd elev, vars kroppsliga närvaro såväl döljer som uttrycker en upplevda historia och biografi i och genom mötena med idrottspraktiken och den fysiska och sociala miljön. Omkring Muhammed och hans klasskamrater och lärare utvecklar Rønholt en insiktsfull analys om kroppslig kommunikation och dess betydelse för lärande och erkännande.

Vidare: Mia Herskinds bidrag skildrar också möten. Texten varvar teoretiska redogörelser av (t ex Stern, Gallagher och Merleau-Ponty) med empiriska beskrivningar och handlar om samspel mellan små barn på ett daghem. Med fokus på lärandeprocesser hos lekande barn på dagis analyserar Herskind hur vetande och känslor formas i och genom rörelse hos små barn.

"Betydelsefulla ögonblick" i skolans dansundervisning är en tematik som Charlotte Svendler Nielsen avhandlar i bokens nästa kapitel. Utgångspunkten är att vår kunskap om de betydelsefulla ögonblicken, i vilka barn på ett särskilt personligt sätt formar betydelse och mening, utvecklar sitt kunnande och sina kunskaper om sig själv, om andra och om aktiviteter, är avgörande för vår förståelse av hur barn lär sig allmänt sett och specifikt i och genom rörelse. Dansen är en utpräglat sinnlig praktik, med specifika kännetecken som på ett tydligt sätt kan förmå oss att uppfatta lärandets allmänna estetiska dimensioner. Med hjälp av beskrivningar, fotografier, tolkningar och analyser av danselevernas betydelsefulla ögonblick avser Svendler Nielsen klargöra avgörande förutsättningar för estetiska lärandeprocesser.

Med bokens nästföljande text, "Idræt som æstetisk oplevelse i handling", vill Reinhard Stelter lägga en teoretisk grund för hur en "sinnlig fokusering" kan beskrivas i syfte att bidra till att "individets umiddelbare involvering og handlingsmuligheder" (s. 80) i idrott kan stärkas. Texten börjar med en längre syntetiserande teoretisk redogörelse och övergår senare till att knyta an teorin till tre exempel på estetiska lärandeprocesser i simning, i alpin skidåkning och i fotbollsutövande.

Dans- och kroppsterapeutiska processer behandlas i antologins tre efterföljande texter av Lis Engel, av Helle Winther och av Camilla Damkjær. Engels vackert skrivna och stringenta "Forvandlingens mulighed – om bevægelse og oplevelsens dimensioner" skildrar sammanhangen mellan kroppen, rörelsers dynamiker och upplevelsers dimensioner i syfte att förstå och vetenskapligt framhäva kroppens betydelse som möjlighet till personlig och kulturell förändring.

I nästa text möter vi "Sigøjner i et skal", Helle Winthers polemisk skrivna text – en berättelse om en dansterapeutisk process. Texten kretsar kring Asta, en kvinna som till vardags drar sig tillbaka och isolerar sig från

omvärlden i "en skal af angst" (s. 127) men som i och genom zigenardansen finner en spricka av närvaro, engagemang, kontakt. Syftet med texten är att lyfta fram dansterapin och den förändringspotential och de rörelsepsykologiska betydelser som sådana processer kan rymma. Men texten stannar inte därvid, som är det brukliga när det gäller klargöranden av terapeutiska "försanthållanden". Befriande är att analysen dessutom utförs i förhållande till teoretiska resonemang om senmoderna processer och faktorer, varvid det specifika "fallet Asta" dessutom får en kulturellt och samhälleligt sätt allmängiltig innebörd. Mot den senmoderna "kameleontens" sätt att anpassat och ombytligt navigera i modernitetens förflyktiganden av de subjektiva och objektiva livsbetingelserna ställs "zigenarens" sätt att göra det, vars kulturella form utmejslats under århundraden av krav på flexibilitet, oavhängighet, inre styrka och mod att inte minst i dansen möta ögonblicket, ovissheten, den "egna" kraften. Antologins ambition att behandla *kroppen som helhet* – att inte reducera den – kommer här till sin rätt. Detta är tyvärr något som flera av texterna i boken inte förmår göra.

Vi går vidare: I "Tilfældighed i bevægelse" behandlar Damkjær dansen specifikt ur konstnärlig synvinkel: dansen som konstform och scenisk uttrycksform. Problematiken är bestämd till tillfällighetens betydelse och konsekvenser för dansen som uttrycksform. Texten utgår ifrån koreografen Merce Cunninghams tillfällighetsmetoder för dans. I texten beskrivs dessutom förbindelserna mellan Cunninghams metod och John Cages och Marcel Duchamps estetiska ställningstaganden i syfte att klargöra förutsättningar för (dans-)subjektens uttrycksmöjligheter.

I de fyra avslutande kapitlen är lekens perspektiv framträdande på olika vis. Lotte Hansen utgår ifrån sina egna barndomsskildringar när hon ger oss en spännande inblick i Cirque Nouveau, "den nya cirkusen", och dess betydelsehorisont. I denna rörelsekultur utgör kroppen, genom dess kulturella ritualer, på ett särskilt sätt den ideologiska centrala principen (jfr kroppen och dess ritualer i termer av "a thick description" för att alludera på antropologen Clifford Geertz). Här behöver man knappast Merleau-Ponty för att synliggöra det problematiska i att vi i vår tid i hög grad ensidigt har betonat det autonoma intellektet eller medvetandet på bekostnad av kroppen, med undantag för vissa tongivande kroppspraktiker i den västerländska kulturen: "Nycirkus giver derved et interessant modspil til den moderne kropsofattelses mere reduktionistiske kropssyn, hvor kroppen ses som fysisk genstand, og hvor den (stort set) eneste legitime måde at beskæftige sig med kroppen på er i sundhedsdiskurser – eller som overflade krop i fitnesscentrenes spejle." (s. 196) Istället menar Hansen att nycirkusen och dess kulturella idé utgörs av en respekt för och ett omhuldande av kroppens *mångdimensionalitet*. "Cirque Nouveau" är ett mycket spännande och aktuellt "fall", vars samhälleliga och kulturella sammanhang hade varit värd att fördjupa sig ytterligare i.

I de två nästföljande texterna kommer influenserna från östasiatisk kroppssyn och filosofi. I "Kampens æstetik" tar Martin Lykkegård Mogensens sig an uppgiften att klargöra tävlandets estetiska kännetecken. Med hjälp av Bojes och Eichbergs idrotts- och rörelsestudier uppfattar Lykkegård Morgensen tävling som ett specifikt "bevægelsesuniversum" som analytiskt kan utmejslas i förhållande till dansens och lekens universa. Kampens estetik, konkluderar han, utgör en dialogisk konstform genom vilken man lär känna världen med hjälp av mötet med andra människor. Lars KristenseNs text "din do" betraktas som en formupplösande berättelse om livet, döden och rörelsen. Här befinner vi oss i ett gränsland mellan konst och filosofi och för att texten skall bli meningsfull nödgas man flyta med i svängningarna och förhålla sig till betydelseförskjutningarna på ett sätt som påminner om hur man "tuggar om" dikter. En liknande attityd krävs för läsningen av antologins avslutande text: Ole Fogh Kirkebys "Dansen – et eventyr", en fabulerande existentiell text om hur dansen träder in i världen, och det genom läsaren själv – genom dennes läsning av texten *som dans*, kan jag tänka mig.

Sammantaget ger *Bevægelsens poetik* en mångfacetterad och uppslagsrik bild av sitt ämne. Antologin belyser centrala sammanhang mellan kroppslig praktik och kulturella och existentiella betydelser på ett initierat sätt. Särskilt lyckat blir det när den fenomenologiska problematiken utgör ett svar på eller står i förbindelse med den kulturella och samhälleliga kontexten.

Samtidigt finns det invändningar mot antologin som helhet som bör föras fram. Den enklaste formen av kritik är sådan som poängterar vad man saknar i en undersökning, vad en text inte för på tal. En sådan kritik blir gärna schablonartad, exempelvis när en studies problematik är till den grad sammansatt att studien måste avgränsas till en eller ett par bestämda faktorer för att kunna hanteras. Ändå bör jag i denna anda påpeka att jag bland resonemangen i *Bevægelsens poetik* saknar några centrala infallsvinklar (faktorer) på kroppen som helhet – antologins genomgående problematik. Med tanke på den ställning som kroppens sinnlighet intar i flera texter så framstår det som besynnerligt att människans sexualitet som tema inte diskuteras någonstans. Likaså faller kroppens genusdimension utanför ramen för boken. Båda dessa faktorer kanske kan vara något för bokens författare att undersöka närmare framöver? Dessa synpunkter vill jag nu inte skall överskugga de kvaliteter som boken har.

Under läsningen slås jag vid vissa tillfällen av att svensk idrottsforskning antagligen hade kunnat berikas av att

beakta och göra bruk av ett perspektiv som kroppsfenomenologin. Jag tänker då inte minst på att perspektivet gör det möjligt för forskare att på allvar ta vara på sin inblick, sin erfarenhet och sitt engagemang för att (på ett systematiskt sätt) klargöra den fysiska aktiviteten och idrottens skiftande betydelser, dimensioner och funktioner. På det idrottsvetenskapliga fältet har vi som bekant ännu endast börjat nosa, och det återstår en hel del problem och faktorer att upptäcka och att undersöka närmare. För en fenomenologisk inriktning skulle vi kunna ta intryck av dansk idrottsforskning så som den presenteras i några av antologins texter. Särskilt i Winthers, Engels, Rønholts och Hansens texter finns en uppenbar strävan till att formulera insikter, i ett analytiskt och fruktbart samspel mellan teori och empiri (som det brukar heta, metodologiskt sett).

Däremot tror jag att flertalet av oss i svensk idrottsforskning och vetenskapskultur känner oss främmande inför det slags teoretisk *jargong* som bitvis är påfallande i några andra av antologins texter i vilken dess upphovsmans eller upphovskvinnas röst är oskiljaktig med rösten hos den som refereras – särskilt när denna jargong inbegriper viljan att skriva ”djupt” och överskuggar ambitionen att bringa an en klar analys. (Jag tänker då inte på de texter i boken som uppenbart är mer konstnärliga än akademiska.) Det är också synd att flera avsnitt i bokens på ett närmast pompöst sätt överlastas med teori och inte etablerar någon kontakt med de exempel som ges, vilket gör att avsnitten enligt min mening tenderar att bli abstrakta och intetsägande. Till viss del kan denna synpunkt falla tillbaka på våra respektive vetenskapskulturer – men knappast enbart. Denna invändning faller nämligen tillbaka på bokens presenterade ambition att uppnå en förening av teoretisk reflektion, erfarenhet av praktik och berättelser om erfarenheter av desamma.

Den kontinentala filosofin till vilken existens- och kroppsfenomenologin räknas har och har under en längre tid haft, en starkare ställning i danskt vetenskapligt och akademiskt tänkande än i svenskt dito – även om den periodvis har haft en större betydelse i Sverige än den har idag, exempelvis under 1980- och 1990-talet. Därför är det inte förvånande att denna tanketradition i Danmark även är betydelsefull inom de vetenskapliga fält som knyter an till humanistisk och samhällsvetenskaplig forskning om idrott, dans och fysisk aktivitet. Så ser alltså knappast situationen ut i Sverige, även om man kan skönja vissa spår till förändringar (jag tänker bland annat på några intressanta examensuppsatser med fenomenologiska ansatser som producerats i anslutning till GIH i Stockholm under de senaste åren). I Sverige tycks stora och tongivande delar av vetenskapssamhället vara tveklöst – i alla fall tveksam – inställt till den fenomenologiska traditionen, även om ett fåtal representanter för traditionen kan återfinnas i fältets periferi. Det som för vissa forskare (och intresserade) är det tilltalande med denna tradition är samtidigt det som andra uppfattar vara det problematiska: forskarnas subjektiva delaktighet i forskningsresultaten, betoningen på upplevelser och erfarenheter, försöken till nytänkande, viljan att nyansera och överskrida invanda och etablerade distinktioner – som subjekt–objekt, kropp–medvetande, inre–yttre, teori–praktik, teori–empiri, liv–konst osv. För de sistnämnda tycks den kontinentala filosofin i allmänhet och fenomenologin i synnerhet mana till ogrundad metafysisk spekulering, till att producera litteratur, möjligen, snarare än vetenskap. Jag delar inte den uppfattningen, inte rakt av. Den kontinentala filosofins strävanden kan och har många gånger under 1900-talet bidragit till att den samhällsvetenskapligt och humanistiskt inriktade vetenskapen har lyckas synliggöra och ifrågasätta invanda ”sanningar”, föråldrade vetenskapliga distinktioner och begrepp, och brutit ”ny mark”, dvs. alternativa sätt att formulera problemställningar som rör relationen mellan människan och hennes omgivning. Det räcker väl egentligen att nämna existens- och kroppsfenomenologins inflytande på den väldige sociologen Pierre Bourdieu och hans begrepp om habitus, kroppspraktiker och kroppsscheman, som idag utgör teoretiska hörnstenar i den svenska idrottsforskningens så kallade ”normalvetenskap” (Kuhn). På sitt vis menar jag sålunda att svensk idrottsforskning skulle ha mycket att vinna på att låta sig influeras av fenomenologi och dansk idrottsforskning.

© Frans Oddner 2007

Köp boken från Bokus.se

Kjøp boken fra Saxo.dk

Køb bogen fra Saxo.dk